

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ МВС УКРАЇНИ
Науково-дослідна лабораторія кримінологічних досліджень та проблем
запобігання злочинності**

ЗБІРНИК ТЕЗ

**НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ
«ВИВЧЕННЯ КРИМІНОГЕННОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ЇЇ
ПОДАЛЬШОЇ ДИНАМІКИ (ВПЛИВ ВОЄННИХ ФАКТОРІВ)»**

(м. Київ, 7 вересня 2022 року)

Київ 2022

УДК 343.9
К823

*Рекомендовано до друку Вченою радою
ДНДІ МВС України (протокол № 7 від 21.10.2022)*

Редакційна колегія:

Вербенський М.Г. – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, директор ДНДІ МВС України;

Опришко І.В. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент, заступник директора ДНДІ МВС України;

Кулик О.Г. – доктор юридичних наук, професор, завідувач науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України;

Багаденко І.П. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, начальник 2-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України (відповідальний за організаційний та науково-технічний супровід заходу);

Користін О.Є. – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, головний науковий співробітник 3-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України;

Бова А.А. – кандидат соціологічних наук, старший науковий співробітник, начальник 1-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України;

Лісниченко Л.В. – кандидат юридичних наук, провідний науковий співробітник 2-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності ДНДІ МВС України;

Федотова Г.В. – доктор юридичних наук, професор, начальник науково-організаційного відділу ДНДІ МВС України;

Плугатар Т.А. – кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, учений секретар секретаріату Вченої ради ДНДІ МВС України.

К823 Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів): матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 07 вересня 2022 р.) / [редкол.: Вербенський М. Г., Опришко І. В., Кулик О. Г. та ін.]. Київ: ДНДІ МВС України; Харків: Мачулін. - 2022. 214 с.

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їх якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

ISBN 978-617-8195-11-3

© Державний науково-дослідний інститут МВС України, 2022

Воронцов А.В.

Сучасний стан криміногенної ситуації в Україні: виклики часу68

Ковальчук А.Ю., Коцюбинська Ю.М.

Війна як детермінанта зростання рівня злочинності серед неповнолітніх в Україні.....73

Колб О.Г., Ковальчук В.С.

Вплив військової агресії Росії на процес детермінації сучасної злочинності в Україні77

Кулик О.Г., Наумова І.В.

Криміногенна ситуація в Україні в умовах війни80

Лісниченко Л.В., Козлюк М.В.

Соціально-економічні чинники криміногенної ситуації в Україні в умовах воєнного стану86

Лубенець І.Г.

Сучасні тенденції злочинності в цифровому середовищі в умовах війни91

Орлов Ю.В.

Прогнозовані ризики загострення кримінологічної обстановки: вплив воєнних та антивоєнних факторів.....96

Сергєєв О.О.

Актуальні проблеми криміногенної ситуації в Україні101

Шпирук О.П.

Вплив воєнного стану на криміногенну ситуацію в Україні105

3. ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЯ ОКРЕМИМ ВИДАМ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ ВІЙНИ

Баліна С.Н.

Рейдерські захоплення в умовах воєнного стану109

Близнюк І.Л.

Виявлення кримінальних правопорушень, відповідальність за вчинення яких передбачена ст. 209 КК («легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом»)112

Василевич В.В., Пашковська М.

Запобігання колабораційній діяльності в Україні117

Гавловський В.Д.

Корупція як детермінанта організованої злочинності121

Конопельський В.Я., Дучимінська Л.М.

Сучасні кримінологічні проблеми діяльності Пенсійного фонду України в умовах війни Росії проти України.....126

Користін О.О.

Нові технології й загрози у сфері кібербезпеки129

Кулакова Н.В.

Стан і тенденції кримінальних правопорушень проти культурної спадщини України133

Воронцов А.В.,

доцент кафедри кримінального права та кримінології
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНИЙ СТАН КРИМІНОГЕННОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ЧАСУ

Подальше формування ефективної системи запобігання кримінальним правопорушенням в Україні неможливе без отримання достовірного й обміркованого аналізу та використання отриманих даних стану злочинності щодо прогнозування його тенденцій на майбутнє та планування заходів запобігання.

Актуальність і масштабність вирішення зазначеного завдання пов'язано, насамперед, з двома взаємопов'язаними криміногенними факторами. Насамперед, полягає у наявності змінення показників злочинності в Україні з часів початку повномасштабної війни і до теперішнього часу, що супроводжується, з одного боку, позитивними і водночас негативними тенденціями в суспільстві та правоохоронній системі. Останнє ж, відбувається внаслідок об'єктивних закономірностей сучасного стану речей, так і через недоліки й прорахунки систем ресурсного забезпечення діяльності правоохоронних органів, що зумовлює, нажаль, зростання рівня латентності злочинності, безкарності винних у вчиненні кримінальних правопорушень та в цілому неможливість правоохоронних органів в сучасних умовах ефективно виконувати функціональні обов'язки.

Дещо до окремих фактів на сьогодні стану криміногенної ситуації. Так, уряд держави зазначає, що стан злочинності в країні має позитивні тенденції, а саме: зі слів Євгенія Єніна: «Ми продовжуємо фіксувати зниження рівня злочинності. Зокрема, у декілька разів зменшилась кількість ДТП – там, де мали місце травми чи загибель людей. У нас також значною мірою зменшилась кількість тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть. Є зниження крадіжок і пограбувань». Він додав, що з початку введення воєнного стану в країні правоохоронці зафіксували приблизно 10 тисяч крадіжок, з яких розкрито майже 4 тисячі. Стосовно пограбувань, які вчинені під час воєнного стану, розкрито майже всі – цифри коливаються на межі 90%. Такі ж, за словами Єніна, показники щодо всіх інших видів кримінальних правопорушень, вчинених за цей час.

Поряд з цим, Єнін додав, що на зниження рівня злочинності вплинуло рішення Верховної Ради України щодо посилення кримінальної відповідальності за майнові кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану – тепер за такі кримінальні правопорушення (злочини) можна отримати покарання від 10 до 15 років позбавлення волі, а також наявність блокувань і

запровадження комендантської години та його жорсткий повсякденний контроль за його дотриманням [1; 3].

Також, судячи із інших даних офіційної статистики, яку наводить Офіс Генерального прокурора, ситуація з «побутовою» злочинністю на сьогодні нібито незагрозлива. Кількість крадіжок знизилася з 57516 за січень–травень минулого року до 27613 за аналогічний період нинішнього, грабежів – з 2189 до 1007, розбоїв – з 444 до 287. Кількість ДТП з постраждалими стала втричі меншою. А кількість загиблих у них знизилася на чверть. Такий феномен експерти та аналітики пояснюють комплексом заходів зі сторони правоохоронців, зокрема: посиленням патрулювання вулиць, впровадженням комендантської години. Позначився й виїзд з країни українців (понад 10 мільйонів громадян), серед яких є і потенційні правопорушники.

До речі, слід зазначити, що та ж статистика свідчить й про інші показники злочинності щодо зростання кількості автовикрадень – з 1264 за п'ять місяців 2021 року до 2344 за аналогічний період 2022-го. Кількість квартирних крадіжок нібито нижча, ніж торік, однак це пов'язано з тим, що чимало людей ще не повернулося до своїх осель. Зросла й кількість вбивств – з 2560 торік до 8220 поточного року, що є наслідком воєнного стану: вбивство російськими окупантами мирних жителів, необережне поводження з трофейною зброєю, розбійні напади. Є також чимало випадків, коли людей вбивали тільки за підозрою у причетності їх до диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ). Так, на початку березня в м. Рівне 48-річний житель застрелив із вікна двох перехожих, які здалися йому підозрілими.

Втім, офіційна статистика врешті-решт не відображає повноти картини, оскільки, на думку окремих експертів, поліція часто не реєструє правопорушення. Робити це тепер іноді просто нікому внаслідок перенавантаження [1; 3; 4].

Поряд з цим, необхідно зазначити й інші факти, що не всі особи, які належать до злочинного (кримінального) світу, є сепаратистами, колаборантами або прихильниками «руського миру». Вони можуть займатися злочинною діяльністю, водночас ніколи не будуть виступати під російськими прапорами і в жодному разі не мають бажання отримувати російські паспорти. Це зумовлено наступними факторами. По-перше, переконливою ситуацією є те, що частина цих людей (злочинців) на сьогодні пішли до лав територіальної оборони чи ЗСУ або займаються волонтерською діяльністю. Не з патріотичних міркувань, а так би мовити перечекати часи на перепутті. По-друге, причина у сьогоденному становищі, що спостерігаємо, – зламалися налагоджені звичайні злочинські схеми та зв'язки вчинення кримінальних правопорушень у злочинному світі (наприклад, одна група підшуковує об'єкти для пограбування, друга викрадає, третя переховує, четверта перепродає. І нажалі, таких прикладів наводити можна безліч). Відповідно із зламанням комунікаційних схем, злочинний світ стоїть поки що у вимушеній паузі через війну, розробляючи нові (одними із яскравих прикладів є викриті шахрайські схеми

допомоги, за якими від імені чиновників виманювали кошти у підприємців на потреби армії). Це окремі глобальні фактори детермінації злочинності [5].

Також необхідно виділити й інші три головні фактори, які вплинуть на зростання злочинності в майбутньому: доступність переважної верстви населення до вогнепальної зброї; економічні труднощі; розбіжності та протиріччя всередині суспільства (диференціація).

Що стосується кримінальних правопорушень із використанням вогнепальної зброї, то їх кількість вже зросла. Якщо за п'ять місяців минулого року за допомогою «вогнестрілів» було вчинено 141 кримінальне правопорушення, то за аналогічний період на сьогодні – 621 і кількість їх зростає.

Щодо економічних факторів, то багато українців внаслідок війни сьогодні позбулися доходів, дехто навіть не в змозі прогодувати сім'ю. Як наслідок такого становища значно підвищився ризик вчинення кримінальних правопорушень виключно з метою вирішення соціально-побутових питань. Хоча на цьому етапі ситуація в Україні з економікою не така вже ж складна, однак, становище значно буде загострюватися в подальшому, і це не минулий факт. Так, за даними Міжнародної організації праці ООН, понад п'ять мільйонів українців з початку війни вже втратили роботу. Свою діяльність зупинили майже 20% підприємств малого та середнього бізнесу, ще третина перебуває на межі закриття. Також очікується зменшення соціальних виплат та гарантій. Зміниться ситуація лише шляхом збалансованого покращення, насамперед, економіки, коли в країні будуть гроші та мінімальний рівень безробіття. Тобто – коли у людей буде менше спокус займатися злочинною діяльністю, бо вони зможуть обрати легальний шлях заробляти гроші для вирішення соціально-побутових питань. Просто хапати людей і кидати їх за грати питань зі злочинністю не вирішити, і це ще один неминулий факт [1].

Щодо диференціації суспільства, то слід погодитися, що одна частина верстви населення перебуває у стані активної фази війни, друга всіляко намагається від цього відсторонитися і живе за іншими реаліями сьогодення. Нібито нічого не відбувається. Такий стан речей неминуче виступить провокуючим фактором вчинення кримінальних правопорушень на побутовому ґрунті. Так званий в'єтнамський або афганський синдром. Повертаючись з війни додому вони потрапляють зовсім в інший світ і реалії життя, де ніхто не стріляє, не рвуться снаряди, бомби та ракети, ніхто не гине і все гаразд. Внаслідок такого особливого маргінального становища у колишніх військовослужбовців та, до речі, й у пересічних людей нерідко викликається агресивно-депресивний стан. Нажаль такі приклади ми вже спостерігаємо.

Стан криміногенної ситуації в державі також залежить від ефективної роботи правоохоронної системи. На жаль, із цим в Україні маємо проблеми. Останніми роками робота силовиків викликала дедалі більше недовіри в суспільстві, про що свідчать результати опитування, проведеного Центром Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва.

Єдиною більш-менш не корумпованою структурою вважається патрульна поліція. Значною мірою це пов'язано з тим, що влада хотіла продемонструвати населенню ефективність і непідкупність нових поліцейських. У решті блоків – кримінальному, оперативному, слідчому фактично жодних суттєвих змін не відбулося. Державі буде досить непросто утримати контроль над цим [1; 5].

Не слід забувати про участь громадськості у допомозі правоохоронним органам з питань зміцнення правопорядку. Ще до війни в окремих територіальних громадах місцеві жителі допомагали правоохоронцям стежити за дотриманням порядку. Вважається, що цю практику в післявоєнний час варто було б розвивати.

До речі, для України історія війни надається крізь призму російського бачення через засоби масової інформації, де озвучується, що так звана «спеціальна операція» ледь не звільнення від «бандерівщини», що є суцільною брехнею. Врешті-решт війна закінчиться нашою перемогою. І, нажаль, насправді будимо спостерігати сплеск злочинності та змінення її показників. Для того, щоб попередити це, діяльності тільки Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та інших правоохоронних органів недостатньо. Їхню діяльність можна порівняти з лікарями – деś припалюють, деś хірургічний спосіб, деś лікування як хвороби. Проблеми необхідно вирішувати тільки комплексно, на всіх рівнях органів державної влади.

Безумовно, що криміногенна ситуація в державі поки що не є головною темою на інформаційних шпальтах порядку денного, однак вона неодмінно займе значне місце в післявоєнний період. Тисячі залишених будинків і автомобілів, проблеми з продовольством, величезна кількість незареєстрованої зброї, безвладдя в окремо взятих населених пунктах – усе це зрештою позначиться на стані злочинності. Зазначимо, що після початку Антитерористичної операції 2014 року, а надалі Операції об'єднаних сил перші кілька років в Україні фіксувалося зростання злочинності, причому кількість тяжких і особливо тяжких злочинів підскочила майже в півтора рази. І це без урахування територій тимчасово окупованого Криму та Донбасу. Напевно щось подібне, можливо в значно більших масштабах, повториться після закінчення війни з РФ.

Для стабілізації криміногенної ситуації в післявоєнний період, на думку експертів (яку підтримуємо), державі необхідно вжити, насамперед, низку заходів: поліпшити роботу правоохоронців; заручитися підтримкою суспільства, а також внести зміни в саму систему.

І на останнє. Відомий факт, що ситуація, яка склалася в нашій державі, не нова. Майже в усіх країнах під час бойових дій спочатку відбувався спад злочинності, який змінював різкий сплеск після її закінчення. Війна, зруйновані об'єкти критичної інфраструктури, психологічні травми від неї, бідність – все це впливає на дії людей. Тому держава має не залишатись осторонь проблеми і підготуватися її вирішувати. І це потрібно починати робити не завтра, а сьогодні [2].

«Силовими методами, каральними методами, підвищенням відповідальності все це не вирішити. Тільки комплексно – пропонувати роботу. Казати – ми про вас не забули. Тільки це,

певні наголоси, дозволить вгамувати сплеск злочинності», – вважає експерт Українського інституту майбутнього Іван Ступак.

Водночас і самі українці мають розуміти, що від їхньої небайдужості також чимало залежатиме. Правоохоронці кажуть: люди вже частіше стали звертатися до поліції й активно повідомляти про кримінальні правопорушення. І, що найголовніше, в багатьох випадках допомогли їх не допустити [2; 5].

Розглядаючи це питання з іншої сторони, без жодних сумнівів виникла потреба внесення змін і доповнень, враховуючи сьогоденні реалії до Комплексної програми профілактики злочинності і правопорушень на 2021–2025 роки, що має врахувати ймовірне зростання рівня криміналізації, можливості держави і суспільства здійснювати попередження будь-яких правопорушень, прорахунки і недоліки попередніх концептуальних підходів щодо організації запобіжної діяльності, її забезпечення і практики реалізації. Відповідно, вивчення та кримінологічний аналіз кількісних та якісних показників злочинності на сьогодні є необхідною передумовою реалізації кримінально-правової політики щодо забезпечення запобіжної діяльності будь-яких правопорушень в державі.

Отже, аналіз сучасної криміногенної ситуації та пов'язаних із нею загроз для нормального розвитку нашої держави у подальшому доводить необхідність здійснення комплексного кримінологічного супроводження запобігання кримінальним правопорушенням та реалізації цього процесу шляхом удосконалення нормативно-правового, організаційного, інформаційного та науково-методичного забезпечення зазначеної діяльності.

Список використаних джерел

1. Війна в Україні: яка ситуація зі злочинністю? URL: <https://zn.ua/ukr/internal/vijna-v-ukrajini-jaka-situatsija-zi-zlochinnistju.html>.
2. Війна, психологічні травми, бідність: в Україні починає зростати рівень злочинності. URL: <https://tsn.ua/exclusive/viyna-psihologichni-travmi-bidnist-v-ukrayini-pochinaye-zrostaty-riven-zlochinnosti-2114656.html>.
3. Криміногенна ситуація у воєнний час значно покращилася. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/kryminogenna-ukrayina-mizh-venesueloyu-ta-nigeriyeyu-zagalnyj-stan-zlochynnosti-ta-protydiy-yij-v-ukrayini-u-2020-rotsi-v-porivnyanni-z-vidpovidnymy-danymy-2013-2019-rokiv/>.
4. МВС: рівень злочинності в Україні знизився. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/06/1/7349890/>.
5. «Злочинці-патріоти» і допомога владі. Як війна вплинула на кримінальний світ в Україні. URL: <https://suspilne.media/246353-zlocinci-patrioti-i-dopomoga-vladi-ak-vijna-vplinula-na-kriminalnij-svit-v-ukraini/>.